

Örgütlerde Teknostresin Ölçümüne Yönelik Bir Alan Araştırması (A Field Research for the Measurement of Technostress in Organizations)

Arif Selim EREN^a Hüseyin ÇİÇEKLIOĞLU^b

^a Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kahramanmaraş, Türkiye. arifselimeren@hotmail.com

^b Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Mersin, Türkiye. huseyinciceklioglu@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
Anahtar Kelimeler: Teknostres Kahramanmaraş Tekstil Sektörü Gönderilme Tarihi 19 Temmuz 2020 Revizyon Tarihi 13 Eylül 2020 Kabul Tarihi 17 Eylül 2020 Makale Kategorisi: Araştırma Makalesi	Amaç – Bu çalışmanın amacı, çalışanların kullandıkları teknoloji nedeniyle maruz kaldıkları teknostresin ölçülmesidir. Yöntem – Çalışmanın amacından hareketle teknostresle ilgili kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve teknoloji edinimi yoğun bir sektör olan tekstil işletmelerinde Kahramanmaraş bağlamında Ayyagari vd. (2011) tarafından oluşturulmuş olduğu ölçek uyarlanarak 346 kişiden oluşan bir örnekleme uygulanmıştır. Verilerin analizinde frekans, güvenilirlik, tanımsal istatistikler, varyans testleri, korelasyonlar, Keşif Amaçlı Faktör Analizi (EFA), Doğrulayıcı Faktör Analizi (CFA) ve Yapısal Eşitlik Modeli (SEM) uygulanmıştır. Bulgular – Analiz sonuçları teknostres düzeyinin çalışanlarda yüksek olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda kişilerin iş yerindeki davranışlarını etkileyen aracı unsurların teknostresle önemli ölçüde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca aracı unsurların teknolojik unsurları yarı yarıya etkilediği ve aracı özelliklerin de teknostresin sonuçlarından % 24 oranında etkilendiği ortaya konulmuştur. Tartışma – Çalışmadan elde edilen sonuçlar mevcut durumda çalışanların kullandıkları teknoloji nedeniyle teknostrese maruz kaldıklarını göstermektedir. Düşük gelir grubunda yoğunlaşan örneklemin nitelik bakımından da düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda işletmelerin rekabetçiliğinin artırılması için çalışanların güçlendirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Son olarak konuyla ilgili çalışma yapacak olanların ve uygulayıcıların kullanabilecekleri strateji ve taktik öneriler sunulmuştur.
ARTICLE INFO	ABSTRACT
Keywords: Technostress Kahramanmaraş Textile Sector Received 19 July 2020 Revised 13 September 2020 Accepted 17 September 2020 Article Classification: Research Article	Purpose – The aim of this study is to measure the technostress that employees are exposed to due to the technology they use. Design/methodology/approach – Based on the purpose of the study, a conceptual framework related to technology has been established and Ayyagari et al. (2011), the scale created by it was adapted and a sample of 346 people was applied. Frequency, reliability, descriptive statistics, variance tests, correlations, Exploratory Factor Analysis (EFA), Confirmatory Factor Analysis (CFA) and Structural Equation Model (SEM) were applied in the analysis of the data. Findings – Analysis results show that the level of technostress is high in employees. In this context, it has been determined that the mediators that affect the behavior of people at work are significantly related to technology. In addition, it has been demonstrated that intermediary elements affect the technological elements in half and intermediary properties are affected by the results of technology by 24 percent. Discussion – The results obtained from the study show that currently employees are exposed to technology due to the technology they use. Considering that the sample concentrated in the low income group is also low in terms of quality, it is revealed that employees should be empowered to increase the competitiveness of the enterprises. Finally, the strategies and tactical suggestions that the practitioners and practitioners can use are presented.

Önerilen Atıf/ Suggested Citation

Eren, A., S., Çiçeklioğlu, H. (2020). Örgütlerde Teknostresin Ölçümüne Yönelik Bir Alan Araştırması, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 2927-2943.

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler toplumsal yapıyı küreselleşme ile birlikte sürekli değiştirmekte ve örgütlü yapılarda teknolojiye uyum süreçleri önemli farkların oluşmasına yol açmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Bu gelişmeler neticesinde örgüt yapıları yeniden şekillenmekte ve değişime uyum sağlama konusunda teknolojiden kaynaklanan stresi ifade eden teknostres kavramı da yazında yerini almaya başlamaktadır (Ayyagari, 2012: 18). Günümüz iş konjonktüründe teknolojiye bağlı olarak gelişen yeni örgütsel kavramlar etkilerini gelişen teknoloji ile giderek artırmaktadır (Chen, 2015: 65).

İnsanlık tarihi boyunca tekerleğin icadından ampüle kadar pek çok gelişmenin sosyal yaşamı farklı biçimlerde şekillendirdiği görülmektedir (Çoklar ve Şahin, 2011: 171). Böylece günümüz gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak çalışanlardan beklentiler çoğunlukla teknolojik süreçlere uyum bağlamında gerçekleşmektedir (Hudiburg, 1989: 767). Bu sayede bireylerin iş yaşamında karşılaştıkları güçlükler arasında teknolojiye uyum sağlamaya yönelik gerçekleşen stres de önemli yer teşkil etmektedir. Ancak teknoloji sayesinde insanlar temel ve özel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için daha etkin üretim sistemlerinin elde etmiştir (Ragu-Nathan ve diğerleri, 2008: 417). Buna ek olarak Shu ve diğerleri (2011: 923) geleceğe yönelik beklentilerinde artık daha çok teknolojik entegrasyonun yaşanacağı ve internet gibi unsurların iş süreçlerinde daha sık kullanılacağını iddia etmektedir. Sistemlerdeki teknoloji ihtiyacı arttıkça bireylerden beklenen performansın da teknolojinin elverdiği ölçüde daha yüksek olması sağlanırken, çalışanların teknostresle başa çıkmak için kendilerini sürekli olarak geliştirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Srivastava ve diğerleri, 2015: 355).

Teknolojik devrim, bilgi toplumu ve gelişen teknolojinin bir gereği olarak mobil cihazlarla birlikte hiç olmadığı kadar hızlı yayılmasına ve işletmelerin rekabette kendilerini ayakta tutabilmek için sürekli gelişim sergilemelerine yol açmaktadır (Şahin ve Çoklar, 2009: 1437). Buradan yola çıkarak teknolojik dönüşüm bakımından önemli bir gelişme kaydeden Kahramanmaraş tekstil sektörünün bu yönde henüz incelenmediği gözlenmiştir. Böylece bu araştırmada Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı tekstil işletmelerinde çalışanların teknostres düzeylerinin belirlenmesi ve elde edilecek alt boyutlar arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasının önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Oluşturulacak araştırma modelini kullanarak yazında daha fazla çalışmanın olması sayesinde karar vericilerin daha isabetli kararlar vererek sektörün en önemli problemlerinden birisi olan katma değerin artırılmasında etkin sonuçlar elde edileceği öngörülmektedir.

Böylece bu çalışmada Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren tekstil işletmelerinde nicel bir çalışmayla teknostresin ölçümü sağlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak konu ile ilgili önceki çalışmalar konu, kapsam ve yöntemleri açısından incelenerek mevcut çalışmanın araştırma deseni ortaya konulmuştur. Nicel tarama yöntemi üzerinden şekillenen çalışmada Ayyagari ve diğerleri (2011) tarafından geliştirilmiş olan teknostres ölçeği adapte edilerek kullanılmıştır. Evren olarak Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası'na (KMTSO) kayıtlı üyelerden iplik, dokuma, örme ve tekstil gruplarının toplam sayısı olan 952 işletmenin olduğu belirlenmiştir. Bu işletmelerden örnekleme yapıldığında %2 hata terimi ile 346 işletmeye ulaşılmaması gerektiği gözlenmiştir. Verilerin toplanması için demografik verileri içeren (yaş, cinsiyet, gelir ve kıdem ile pozisyon) formula birlikte toplam 48 önermeden oluşan Likert tipi bir ölçek uygulanmıştır.

Çalışma kapsamında 346 kişiden veri toplanarak elde edilen verilerin girişi SPSS ortamında yapılmıştır. Analizler kapsamında ilk başta güvenilirlik, tanımsal istatistikler ve korelasyonlar incelenmiştir. Daha sonra Ayyagari vd. (2011)'nin boyutlarının bu örneklemede de doğrulanıp doğrulanmadığının belirlenmesi için Keşif Amaçlı Faktör Analizi (EFA) ile Doğrulayıcı Faktör Analizi (CFA) yapılmıştır. Ayrıca çalışmanın temel amacı olan teknostresle ilgili teknolojik özelliklerin aracı unsurlar ve teknostresin sonuçlarından nasıl etkilendiğinin ölçümü için Yapısal Eşitlik Modeli (SEM) sınanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde teknolojik özelliklerin aracı değişkenlerden %50 oranında etkilendiği ve aracı özelliklerin de teknostresin sonuçlarından %24 oranında etkilendiği ortaya konulmuştur.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Brod (1982)'un teknostresi tanımlamasından sonra yazında konu ile ilgili pek çok çalışmanın yapıldığı gözlenmektedir. Çalışmanın bu kısmında bu çalışmaların konuları, yöntemleri ve bulguları ile ilgili bilgiler sunularak mevcut çalışmanın araştırma deseni için katkılarından söz edilecektir. İlk olarak Ahmad ve diğerleri (2009: 103) tarafından Malezya bağlamında bir çalışmayla teknostresin örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerinin

incelemiş olduğu gözlenmektedir. Çalışmada nicel bir yöntem olan anket yöntemi benimsenmiş ve sonuç olarak teknostresin örgütsel bağlılığı azalttığı ortaya konulmuştur. Yine kütüphaneler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada Harper (2000: 18) gelişen teknolojinin stres düzeylerini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayyagari (2012: 18) ise, iş yükünün artan teknolojik gereksinimlerle çalışanlar üzerindeki etkilerini 664 kişi üzerinde yapmış olduğu anket çalışmasıyla ortaya koymuştur. Sonuç olarak artan iş yükünün bireylerin performansını olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

Bunlara ek olarak Ayyari ve diğerleri (2011: 831) tarafından teknostresin belirleyicileri ve sonuçlarının incelendiği çalışmada 661 kişiden elde edilen verileri yorumlamaktadırlar. Buna göre teknostresin normal stresin etkenlerinin yanında ek stressörlerden de etkilendiği ortaya konulmaktadır. Benzer biçimde Chen'in (2015: 65) teknostresin ölçümüne yönelik ölçek geliştirme çalışmasında 221 kişiden elde ettiği verileri kullanmaktadır. Çalışma sonunda geçerli ve güvenilir bir ölçeğin geliştirilmiş olduğu iddia edilmektedir. Yerli yazında henüz gelişmeye başlayan bir alan olduğu için bu ölçeğin kullanılacağı çalışmaların Çin bağlamında elde edilen bulgularla Türkiye bağlamında elde edilecek bulguların kıyaslanmasını sağlayacağı öngörülmektedir. Benzer biçimde Hudiburg (1989: 767) da teknostresin ölçümüne yönelik bir araştırma yapmıştır.

Türkiye bağlamında yapılan bir çalışma da Çoklar ve Şahin (2011: 171) ise bilgi işleme teknolojilerinde çalışanların teknostres düzeylerini belirlemeye yönelik bir çalışma yaptıkları gözlenmektedir. Toplamda 287 kişiden toplanan verilerin analizinde hızla gelişen bir alan olmasına rağmen bilgi işleminde çalışanların ortalama düzeylerde teknostresi tecrübe ettikleri ortaya konulmaktadır. Yine ülkemiz bağlamında Çoklar ve Şahin (2009:1437) yapılan başka bir çalışmada 765 kişiden topladıkları verilerle sosyal ağların kullanıcılar üzerindeki oluşturduğu teknostres ölçülmüştür. Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde ailenin gelir düzeyinin deneyimlenen teknostreste farklılıklar ortaya koyduğunu göstermektedir.

Sosyal medya kullanımını üzerinden gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise Maier ve diğerleri (2015: 275) stres düzeyi arttıkça sosyal medya kullanımının azaldığını tespit etmiştir. Ragu-Nathan ve diğerleri (2008: 417) ise nihai kullanıcıların gözünden teknostresi konu edinen bir çalışma yapmıştır. 608 kişilik örneklemden elde edilen bulgular incelendiğinde teknostresin iş tatminini azaltan etkiye sahip olduğu görülmektedir. Örgütsel süreçlerin yanında teknostresin insan vücudu üzerine etkilerini inceleyen çalışmaların da olduğu görülmektedir. Nitekim Riedl (2012: 18) ve Riedl ve diğerleri (2012: 61) teknostres ile kişinin fizyolojisinde de önemli zararların oluşabildiğine dikkat çekmektedir. Böylece teknoloji kullanımının yoğunluğunun bireyler üzerindeki etkilerinin incelenmesine yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Bu konuda Salanova ve diğerleri (2013: 422) yoğun biçimde kullanan 397 kişilik bir grupla teknolojiyi yoğun kullanmayan 675 kişilik bir örneklemin kıyaslamasını gerçekleştirmiştir. Araştırmasının sonuçları incelendiğinde bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun olarak kullananların teknostres algılarının istatistiki olarak anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Öte yandan sistemlerin kullanımında bireyin kendisini yeterli hissetmesinin tecrübe ettiği stresi azaltan bir etkisinin olduğuna yönelik bulgular da Shu ve diğerleri (2011: 923) tarafından sunulmaktadır. Böylece kişilerin teknolojiye adaptasyonunun sağlanmasının yaşadıkları stresi azaltan bir etkisinin olabileceği anlaşılmaktadır. Kişilerin yaşadıkları stresin iş ortamına yansımalarını inceleyen çalışmasında Srivastava ve diğerleri (2015: 355) deneyime açıklık, nevroitiklik, uyumluluk, vicdan ve dışadönüklük ile etkileşime girme hususlarında teknostresin önemli dezavantajlar ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili pek çok çalışması bulunan Tarafdar ve diğerleri (2007: 301), Tarafdar ve diğerleri (2014: 51), Tarafdar ve diğerleri (2015: 103) ve Tarafdar ve Ragu-Nathan (2010: 303) iş performansının teknostresten olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Tarafdar ve diğerleri (2007: 301) teknostresin üretkenlik üzerindeki etkilerini incelemiş ve olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmektedir. Tarafdar ve diğerleri (2014: 51) ise 237 personelden topladığı verilerde satış personelinin yaşadığı teknostresin özellikle iş güvensizliği boyutunda önemli negatif etkilerinin olduğunu dile getirmektedir. Bunlara ek olarak Tarafdar ve Ragu-Nathan (2010: 303) teknostresin bilgi iletişim teknolojileri kullanıcıları üzerindeki etkilerini nihai kullanıcıların tatmini ve performansı üzerinden değerlendirmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar bilgi iletişim teknolojilerinin inovasyon ve üretkenlik için kullanışlı araçlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmaların yanında bölgesel düzeyde teknostresin etkilerini ölçmeye çalışan araştırmaların da bulunduğu gözlenmektedir. Tu ve diğerleri (2005: 77) Çin bağlamında yaptığı

çalışmasında bilgisayar kaynaklı teknostresi incelemektedir. Umar ve diğerleri (2013: 68) ise Nijerya bağlamında örgütsel bağlılık ile teknostres arasındaki ilişkiyi toplamda 50 kişiden oluşan bir örnekleme çalışmıştır.

Bütün bu çalışmalar bir arada değerlendirildiğinde teknostresin henüz yeni bir kavram olmasından kaynaklı olarak çalışmaların sayısının kısıtlı olduğu ve alanyazının yeni şekillenmeye başladığı gözlenmektedir. Bu durum mevcut çalışma açısından elde edilecek sonuçların kıyaslanması adına önemli bir kısıt oluştursa da konunun Çoklar ve Şahin (2011: 171) ve Şahin ve Çoklar (2009: 1437) haricinde yerli yazında çalışılmamış olduğu belirlenmiştir. Böylece mevcut çalışma ile yerli yazındaki çalışma eksikliğinin giderilmesi sağlanarak uluslararası yazındaki durumun ülkemizle kıyaslanması da sağlanacaktır. Bu durumda elde edilecek bulguların teknoloji yönetim süreçlerinin şekillendirilmesinde işletme yöneticilerinin de önemli faydalar görmesini sağlayacaktır.

3. TEKNOSTRESLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Stres organizmanın ortaya çıkan yeni duruma ayak uydurmada karşılaştığı fiziksel ve ruhsal tepkilerin toplamıyken (Çoklar ve Şahin, 2011: 171) teknostres teknolojik gelişmenin ortaya çıkardığı ve bireyin iş performansı üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarabilecek bir durum olarak tanımlanmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Kavramın ilk olarak Dr. Craig Brod tarafından 1984 yılında “The Human Cost of the Computer Revolution” adlı kitabında ortaya atıldığı ifade edilmektedir (Shu ve diğerleri, 2011: 923; Tarafdar ve diğerleri, 2015: 103; Ayyari ve diğerleri, 2011: 831). Ancak Çoklar ve Şahin (2011: 171) çalışmalarında kavramın Weil and Rosen tarafından 1997 yılında ortaya atıldığını iddia etmektedir. Bu kapsamda yapılan tanımlama ile ilgili çalışmalarda ortak noktanın bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişime ayak uydurmada bireyin tecrübe ettiği stres olduğu anlaşılmaktadır (Ayyagari, 2012: 18). Teknostresin kaynakları ile ilgili yapılan çalışmalarda bu olgunun değişime açık olmama, eğitimsizlik, artan iş yükü, standartlaşma eksikliği ve işteki rollerin değişimi gibi faktörlerden bahsedilmektedir (Chen, 2015: 65). Sonuçları açısından incelendiğinde iş tatmini ve performansı, örgütsel bağlılık ve işe devamda isteksizlik gibi unsurların bulunduğu gözlenmektedir. Ayrıca teknostresin bireylerde kaygı bozukluğu gibi hallere de yol açabileceği belirtilmektedir (Çoklar ve Şahin, 2011: 171).

Tanımlama, neden ve sonuçları ile ilgili bilgiler bir arada değerlendirildiğinde teknoloji kaynaklı olarak yaşanan stresin iş ortamını olumsuz etkileyeceği ortaya çıkmaktadır. Harper (2000: 18)’a göre algılanan teknostres bireylerin ve işletmelerin finansal kayıplar yaşamasına da neden olabilmektedir. Dolayısıyla kavramın profesyonel yönetimlerce teknoloji yönetim süreçlerinde sürekli göz önünde bulundurulması gereken bir husus olduğu anlaşılmaktadır. Hudiburg (1989: 767) ise teknostresin bireylerin ve örgütlerin profesyonel hayatlarında önemli etkilerde bulunabileceğini ifade etmektedir. Maier ve diğerleri (2015: 275) ise teknostresin teknoloji kaynaklı dürtülerle ilgili olduğunu belirtirken bu konu ile ilgili çalışanların güçlendirilmesinin önemli katkıları olabileceğinden bahsetmektedir. Son olarak Tarafdar ve diğerleri (2015: 103) değişime ayak uydurmaya yönelik kişinin yaşadığı zorlukların bütün toplumu etkileyebilecek sonuçlarının olabileceğine dikkat çekmektedir.

Bütün bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde stresin düzeyinin kişinin motivasyonunda tolere edilebilecek seviyede yaşandığında katkısının olduğu, ancak yüksek seviyelerde olduğunda da iş performansını azalttığı ortaya çıkmaktadır. Teknostres ise kişilerin bilgisayar ya da bilgi iletişim teknolojileri bağlamında yaşadığı uyumdan ortaya çıkan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Akışta da bahsedildiği üzere, işletmeler için önemli faydalar sağlayabileceği gibi işletmenin topyekûn olarak performansının düşmesine de neden olabilmektedir. Buradan konunun daha derin bir perspektiften incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yazındaki çalışmalar incelendiğinde teknostresin ölçümüne yönelik olarak çalışmalar genelde kavramın kendi boyutları üzerinden incelemektedir. Ancak Ayyagari vd. (2011) kavramı teknolojik özellikler, aracı özellikler ve sonuçları bağlamında ele almaktadır. Ampirik olarak teknostres düzeyinin sadece ölçümünün pek bir anlam ifade etmeyeceği öngörüldüğünden bunun bahsedilen boyutlar bakımından incelenmesinin daha fazla bulgu elde edilmesini sağlayacağı düşünölmüştür. Böylece mevcut çalışmanın kavramsal çerçevesi üç temel boyutun alt boyutlarıyla birlikte incelenmesi yöntemiyle sunulacaktır.

3.1. Teknolojik Özellikler

Teknolojinin gelişimi tekerleğin icadından günümüze kadar pek çok sosyal değişimi karşımıza çıkarmaktadır. Böylece insanoğlu eskiden yaptığı şeylerden daha fazlasını ortaya çıkarabilir hale gelirken buna ayak uydurmada kısıtlar yaşandığı için teknostres ile başa çıkmak durumunda kalmaktadır. Yaşanan hızlı değişim neticesinde işletmeler ve toplumun kendisini teknolojiye adapte etmesi hayli güç bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknostresle ilgili boyutlar arasında teknolojik özellikler de olgunun ortaya çıkmasında etkili sonuçlar doğurmaktadır. Böylece kullanışlılık, karmaşıklık ve güvenilirlik bağlamında farklı etkilerinin olabileceği değerlendirilmektedir (Chen, 2015: 65). Üretim sistemlerindeki değişime paralel olarak süreçlerdeki yenilenmenin bireylerin iş güvensizliği ile ilgili algıları üzerinde etkiler yaptığı da belirtilmektedir (Harper, 2000: 18). Yeni çıkan teknoloji ile birlikte işlerini kaybetme korkusunun da teknostresin önemli boyutları içinde yer aldığı gözlenmektedir. Salanova ve diğerleri (2013: 422) ise teknolojik değişim devam ettiği sürece insanların işlerini kolaylaştıracağını ancak teknostresin bireylerin yetkinliklerinin artırılmasıyla birlikte hafifleyebilecek bir durum olduğuna dikkat çekmektedir. Tarafdar ve diğerleri (2007: 301) ise teknostresin üretkenliği azalttığını iddia etmektedir.

Bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde teknostresin teknolojik özelliklerle ilgili boyutunun kullanışlılık, güvenilirlik ve karmaşıklıktan ibaret olduğu gözlenmektedir. Kullanışlılık ve güvenirliliğin örgütsel süreçlere katkı sağlama beklenirken karmaşıklığın örgütsel dirence neden olabileceği düşünölmektedir. Bu boyutların etkilerinin daha ayrıntılı bir şekilde sunulabilmesi için ayrı başlıklar halinde gösterilmiştir.

3.1.1. Kullanışlılık

Teknoloji bireylerin ve toplumların karşılaştıkları yeni durumu kendi avantajına çevirerek toplumsal ve kişisel gelişimi sağlama açısından kullanışlı bir kavramdır. Ancak teknolojinin yoğun kullanımı karmaşayla birlikte güvensizliği tetiklediği için belirsizlikler ortaya çıkarabilmektedir (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Teknoloji sayesinde insanlar eskiden daha güç biçimde yapabildiklerini günümüzde daha kolay bir biçimde yapabilmektedir. Böylece teknoloji edinim süreçlerinde kullanışlılığın önemli avantajlar sağlayabileceği değerlendirilmektedir (Ayyari ve diğerleri, 2011: 831). Bunlara ek olarak Ragu-Nathan ve diğerleri (2008: 417) işlemleri kullanışlılıkla kolaylaştırmanın yanında strese de yol açarak iş performansını düşürebileceğini iddia etmektedir. Benzer biçimde Shu ve diğerleri (2011: 923) otomasyon sistemlerinin işletmelerin örgütsel yapılarında önemli değişime neden olduğunu ve kullanışlılıkla elde edilen faydanın teknostres ile ortadan kalkabileceğini ifade etmektedir. Ancak Tarafdar ve diğerleri (2014: 51) teknostresin çalışanların yeterliliklerinin artırılmasıyla ortadan kaldırılabilceğini belirtmektedir.

Böylece teknoloji ediniminde kullanışlılık nitelikli ve yeterliği yüksek insan kaynakları ile gerçekleştirildiğinde işletmenin fayda görmesini sağlayan bir husustur. Ancak getirdiği karmaşaya rağmen bireylerin tolere edebileceği stresten fazlasını yaratan ve performansı da düşüren edinimin işletmeye bir faydasının bulunmadığı gözlenmektedir.

3.1.2. Karmaşıklık

İnsan doğası gereği alışkanlıklarını devam ettirme eğilimindeyken günümüzde gerçekleşen değişimler insanların bütün alışkanlıklarını gözden geçirmesine neden olmaktadır. Böylece teknolojinin getirdiği kullanışlılığın yanında karmaşa da örgütlerin yapısını temelden değiştirebilmektedir. Teknoloji temelli olarak gerçekleşen değişimin insanların iş hayatında karmaşaya sebep olmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Hatta Ragu-Nathan ve diğerleri (2008: 417) bilgisayar teknolojileri kullanımının örgütlerde bireylerin kaygı düzeylerini artırdığını, Shu ve diğerleri (2011: 923) ise kaygının kaynağının yeterliğin düşük olmasına dayandığını ifade etmektedir.

Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde teknostresin karmaşa ile ilgili boyutunun tamamen kişilerin yeterlikleri üzerine şekillendiği anlaşılmaktadır. Netice itibariyle yeni teknoloji edinimi örgüt eğer öğrenme konusunda yeterince desteklenmezse problemler ortaya çıkarabilmektedir.

3.1.3. Güvenirlilik

Üretimde kullanılan teknolojiler ıskarta oranının düşürülmesine yönelik önemli avantajlar sağlamaktadır. Böylece daha etkin bir üretim sürecinin elde edilmesi sağlanabilmektedir. Ancak işletmenin artan performansının güvenirlikle ilgili hususlarda kaygılara neden olduğu ve bunun temel nedeninin de teknoloji ediniminin kendisi olduğu vurgulanmaktadır (Ayyagari, 2012: 18). Ragu-Nathan ve diğerleri (2008: 417) bilgisayar destekli sistemlerin kullanımının standartlaşma ve iş akışının kontrolü ile ilgili önemli avantajlar sağladığını göstermektedir.

Bu bilgilerden hareketle teknoloji ediniminin süreçlerde güvenirliliği yükselten bir unsur olduğunu, ancak niteliksiz elemanlarca kullanılan teknolojinin fayda yerine zarar sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Böylece teknolojik özelliklerle ilgili teknostres boyutlarının incelenmesi sağlanmıştır.

3.2. Aracı Özellikler

Ayyagari (2011) teknostresle ilgili kavramsal çerçeve içinde aracı özellikler olarak değişime ayak uydurma, presentizm ve kendini saklama konularına değinmektedir. Tarafdar ve diğerlerinin (2007) sınıflandırması teknostresin boyutlarıyla ilgilenirken bu sınıflandırma daha çok nedenleri ve sonuçları üzerine yoğunlaşmaktadır. Aracı değişkenleri incelerken uyumluluk, gürültü, ergonomi, veri kaybı risli ve yetersiz bakım gibi çevresel etkenlerin de bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Çoklar ve Şahin, 2011: 171).

Sonuç olarak aracı özellikler insan-makine etkileşiminde oluşabilecek her türlü olguyu içinde barındırmaktadır. Srivastava ve diğerleri (2015: 355) bunun bireyin kişiliği ile ilgili olduğunu belirtmektedirler. Tarafdar ve diğerleri (2015: 103) ise geçiş teorisi üzerinden konuyu inceleyerek etki yapılan bir unsurun diğer faktörler üzerinde de etkileme potansiyeline vurgu yapmaktadır. Ancak teorik çerçevenin oluşturulması açısından bu kadar fazla boyutun incelenmesi mümkün olmadığı için aracı özellikler kapsamında değişim, presentizm ve saklanma ele alınacaktır.

3.2.1. Değişime Ayak Uydurma

Değişim insanların etkileşimi devam ettiği sürece sürekli devam eden ve kendi dinamikleri bakımından da yenilenen bir yapıdadır. Teknoloji sayesinde bireylerin ortaya çıkan yeni duruma adapte olabilmeleri için avantajlar elde ettikleri bildirilmektedir (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Böylece değişen koşullara insanların ve örgütlerin tam olarak adapte olabilmeleri amaçlanırken yeni durum bireylerin adapte olma yeteneklerinin düşük olması gibi durumlarda krizlere yol açarak belirsizliği ve kişilerin algıladıkları teknostresi artırmaktadır. Ancak Ayyagari (2012: 18) kişilerin yeterince desteklenmelerinin adaptasyon sürecini daha az zararlı atlatılmasına yol açtığını ileri sürmektedir. Ayrıca Ayyari ve diğerleri (2011: 831) değişimin insanlara yeni konularda inisiatif alma kabiliyetini kazandırdığını göstermektedir. Öte yandan değişimin beraberinde getirdiği geçiş, güvenlik, kurulum ve sürdürülebilirlik maliyetleri üzerinden konuyu inceleyerek gereksiz değişimin örgüte bir faydasının olmayacağı da gösterilmektedir (Maier ve diğerleri, 2015: 275). Sonuç olarak her koşula çalışanların ayak uydurmalarının gerekliliği vurgulanmaktadır (Ragu-Nathan ve diğerleri (2008: 417).

Yeni gelişen koşullara ayak uydurma teknostresin düzeyini belirleyen önemli hususlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin yetkinliklerinin bu boyutta anlamlı farklılıklar ortaya koyacağı değerlendirilmektedir.

3.2.2. Presentizm

Çiçeklioğlu ve Taşlıyan (2019: 3) tarafından presentizm, çalışanların hastalanmalarına, ruhsal ve fiziksel açıdan problemler olmalarına rağmen işyerlerinde olmaları ve düşük verimlilik düzeyinde çalışmalarını tanımlanmaktadır. Ayyari ve diğerleri (2011: 831) ise presentizmi çalışmalarında kullanıcıların teknolojinin ne kadarına ulaşabildikleri şeklinde tanımlamıştır. Ancak kavram kişinin işte fiziken var olup sürekli başka işlerle uğraşması anlamına gelmektedir. Shu ve diğerleri (2011: 923) bu durumu önlemek için kişilerin kendilerini öne çıkarabilecekleri şekilde yetkinliklerinin artırılmasını önermektedir. Tarafdar ve diğerleri (2015: 103) ise görev temelli olarak insanların örgütlenmesinin sağlanmasının bu tür davranışların önüne geçebileceğini savunmaktadır. Sonuç olarak her ne şekilde olursa olsun kişinin işteymiş gibi yapmasının

önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda teknoloji kullanımı bir yandan da etkin denetimi sağladığı için önemli avantajlar sağlamaktadır.

3.2.3. Kendini Saklama

Kişinin teknoloji ile ilgili yaptığı işleri başkalarının görmesini engellediğini düşünmesi olarak tanımlanabilecek bu kavram da teknostresin önemli kaynaklarından birisidir (Ayyari ve diğerleri, 2011: 831). Başkaları tarafından izlenemeyeceğini düşünmesi kişinin farklı ortamlarda kendisini değerlendirmesi gibi sonuçlar doğurabileceği gibi izlenme korkusu da önemli ölçüde teknostresi artırmaktadır. Ahmad ve diğerleri (2009: 103) farklı bölgelerde çalışanların merkezden uzaklaştıkça bu algılarının düştüğünü göstermektedir. Chen (2015: 65) ise bu algının yüksek olması durumunda bireylerin işe katılım oranlarının düşeceğine ve iş yükünün olduğundan daha ağır hissedilmesine yol açacağını iddia etmektedir. Shu ve diğerleri (2011: 923) böylesi algıya sahip olan kişilerin kaygı nedeniyle performansının da düşeceğini belirtmektedir. Son olarak Tarafdar ve Ragu-Nathan (2010: 303) işe katılımın özendirilmesinin faydalı olduğu algısını oluşturarak kişilerin kendini saklama ihtiyacı hissetmemelerine neden olacağını ifade etmektedir.

Bütün bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde teknoloji sayesinde yapılan her şeyin log kayıtları tutulabilmektedir. Böylece bir kişinin bilgisayar ekranında mouse hareketlerini bile takip etmek mümkündür. Bu tür olanaklar bir yandan bireylerin gizliliğın ihlal edildiği kaygılarına yol açsa da denetim açısından yöneticilerin ellerini kuvvetlendirmektedir.

3.3. Teknostresin sonuçları

İşletmelerdeki teknolojik dönüşüm çalışanlar üzerinde teknostresin yaşanmasına neden olmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Ayyagari (2012: 18) teknostresin önemli bir husus olduğunu ve çalışanların fizyolojileri ile birlikte ruh hallerini de etkileyebileceğini ileri sürmektedir. Çoklar ve Şahin (2011: 171) ise teknostres ile birlikte işletmenin örgütsel yapısında güç mücadeleleri, rol çatışması, iş gücü kaybı ve hiyerarşik yapının bozulmaya uğraması gibi sonuçların ortaya çıkabildiğini vurgulamaktadır. Buna karşın Shu ve diğerleri (2011: 923) bireylerin yeterliklerinin artırılmasıyla bunun etkilerinin ortadan kalkabileceğini veya hafifleyebileceğini ifade etmektedir. Sonolarak Umar ve diğerleri (2013: 68)'nin de ifade ettiği üzere teknoloji edinimi ile işgücü yeterlikleri arasında bir dengenin kurulması gerekmektedir. Böylece iş aile çatışması, gizliliğın ihlali, iş yükünün artması, rol çatışmaları, iş güvensizliği ve olumsuz etkilenme üzerinden bu bağlamın aktarımı gerçekleştirilecektir.

3.3.1. İş aile çatışması

Başarılı bir iş hayatının temelinde aile ile ilgili problemlerin işe yansıtılmaması gelmektedir. Ancak gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde aile üyelerinin isteyken de haberleşme olanaklarının olması ister istemez iş-aile çatışmasına zemin hazırlamaktadır. Bu kapsamda işletmelerde kimi zaman mesai içinde mobil cihazların kullanımının sınırlandırılması gibi uygulamalar yapıldığı gözlenmektedir. Hem aile hem de iş hayatında bireyler farklı rollere bürünmek durumundadır ve ikisinin de arzulanana noktalara gelebilmesi için bireylerin kendilerinden bir şeyler feda etmeleri ve adanmışlıkla davranmaları beklenmektedir (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103).

Bunlara benzer biçimde Ayyari ve diğerleri (2011: 831) evde işle ilgili ulaşılabilirliğın teknoloji sayesinde yüksek düzeylere çıkmasının problemler oluşturabileceğini ifade etmektedir. Ancak günümüzde pek çok kişi evden işlerini yürütmek durumunda kalmaktadır. Böylece aile ile iş arasında bireyler sürekli bir seçim yapmaktadır. Chen (2015: 65) ise gelişen teknoloji ile birlikte aile iletişiminin de bilgi iletişim teknolojilerine yansıdığını ve artık iş ve aile yaşantısının birbirinin içine çok fazla girdiğini ifade etmektedir.

Bütün bu bilgilerden yola çıkarak teknostresin aile ilişkilerine zarar verebileceği görülmektedir. Bireylerin gününü planlayarak hem ailelerine hem de işlerine zaman ayırmalarının bu problemin üstesinden gelinmesini sağlayacağı öngörülmektedir.

3.3.2. Gizliliğın Ortadan Kalkması

Bilgisayarlı sistemlerde gerçekleştirilen bütün işlemlerin kayıtları tutulabilmektedir. Böylece kimin hangi işlemleri ne zaman yaptığı veya yapmadığı sürekli olarak izlenebilmektedir. Bu durumda bireylerin kişilik haklarına tecavüz edildiğine dair kaygılar ortaya çıksa da mesai boyunca yapılan veya yapılmayan tüm işlemlerle

ilgili etkin denetim sağlanabilmektedir. Ulaşılabilirlik arttıkça denetlenebilirliğin de artması kişilerde teknostresin yaşanmasına neden olmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Bireyin kendi istediği şekilde bir yaşamdan ziyade istenilen hayatı yaşamaya zorlanması da stresin ortaya çıkmasının nedenleri arasında görülmektedir (Ayyari ve diğerleri, 2011: 831).

Teknolojiyle kişisel bilgilerin depolanmasıyla ilgili gayet olumlu olanaklar sağlanırken, güvenliğin yeterince sağlanamaması durumunda ifşası da haysiyet cinayetlerine neden olabilmektedir. Böylece kişilerin örgüt içinde otonom hareketler yapmaya başlaması ve buna bağlı olarak yaratıcılıklarının körelmesi söz konusu olabilmektedir (Chen, 2015: 65).

Sonuç olarak teknolojik olanaklar bireylerin etkin biçimde denetimini sağlarken kişilerin özel hayatına müdahale edecek biçimde uygulandığında teknostresin ortaya çıkardığı kaygıyı tecrübe etmelerine ortam sağlamaktadır. İşletme yöneticilerinin bu hususta ne çok sıkı ne de çok rahat bir denetim uygulaması gerekmektedir.

3.3.3. İş yükü

Teknoloji insanların iş yapma kabiliyetlerini artırırken diğer taraftan da bireyden beklentilerin artmasına neden olmaktadır. Böylece otonom hale getirilen süreçlerde aslında pek çok iş de birikebilmektedir. Böylece bireylerin hissettikleri teknostresin bir sonucu olarak kaygı ve ruhsal bozukluklarla birlikte fiziksel anomaliler de gelişebilmektedir (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Böylece iş yükünün artması, karmaşıklığın yükselmesi, güvensizliğin artması ve güvenilirliğin düşmesi gibi sonuçların ortaya çıkabileceği iddia edilmektedir (Ayyagari, 2012: 18). Buna ek olarak Ayyari ve diğerleri (2011: 831) ulaşılabilirliğin artmasının kişinin iş yükünün çok yüksek düzeylere çıkmasına neden olabileceğini göstermektedir. Chen (2015: 65) ise iş yükünün artmasının örgütsel vatandaşlık ve bağlılıkla ilgili düşürebileceğini ileri sürmektedir. Son olarak Harper (2000: 18) iş yükünün artmasının aşırı bilgi yüklenmesine yol açabileceğini ve kişilerin karar vermede zorlanabileceklerine dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak teknostresi yaşayan kişilerin teknoloji edinimi kaynaklı artan iş yükünden dolayı fazladan kaygı tecrübe edebilecekleri ve bununla baş edemediklerinde de ruhsal ve fiziksel açıdan pek çok noktada problemler yaşayabilecekleri gözlenmektedir.

3.3.4. Rol Çatışması

Hayatta bireyin bulunduğu bütün konumları ile ilgili farklı rolleri bulunmaktadır. Ailesinde ve iş yerinde olduğu gibi sosyal çevresinde de önemli ölçüde bireyin hareketleriyle ilgili normların oluşmasına neden olan bu roller teknolojinin de işin içine girmesi ile birlikte çok çeşitli formlarda karşımıza çıkabilmektedir. Böylece artan karmaşa ile birlikte kişinin rol çatışması yaşayabileceği ifade edilmektedir (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Chen (2015: 65) teknoloji ile birlikte gelişen yeni ortamların da bireyin sosyal konumlandırılmasında önemli roller biçtiğine işaret etmektedir. Buna ek olarak Ayyari ve diğerleri (2011: 831) rollerin baskın olanının kişinin algılarında egemen olacağını ve kişisel normların rol çatışması algısını belirlemede önemli bir değişken olduğunu ileri sürmektedir.

Diğer taraftan Harper (2000: 18) teknolojinin bireylerin eskiden üstlendiği pek çok rolü ortadan kaldırdığına işaret etmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte bizzat yapılması gereken pek çok eylemin artık yapay zekâya aktarıldığı göz önünde bulundurulduğunda gelişen teknolojinin ulaşılabilirliği artırarak rollerin çeşitlenmesine neden olduğu kadar eski süreçlerle ilgili rolleri de ortadan kaldırdığı gözlenmektedir. Benzer bilgilerin Tarafdar ve diğerleri (2007: 301) tarafından da paylaşılmış olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak rol çatışması bireylerin farklı ortamlarda elde ettikleri statüleri ile birlikte gelişen kimliklerinin gelişmesi olarak görülebilmektedir. Bu kimliklerden baskın olana doğru kişinin algısının yönelebileceği gibi eski kimliklerini teknoloji ile birlikte yitirebilecekleri de görülebilmektedir.

3.3.5. İş Güvensizliği

Teknoloji geliştikçe bir yandan yeni işler ortaya çıkarken emeğe dayalı işlere olan ihtiyacı azalttığı gözlenmektedir. Böylece düşük nitelikteki işlerle ilgili çalışanların teknostres işlerini kaybetme korkusunu artırırken, nitelikli işlerdekilere daha fazla ihtiyaç duyulmasına yol açmaktadır. Chen (2015: 65) iş güvensizliğinin bireylerin kendilerinin yerine makinelerin yerlerini alacağı korkusundan kaynaklandığını

belirtmektedir. Bu kapsamda Ahmad ve diğerleri (2009: 103) bireylerin kendi özelliklerinin algıladıkları teknostres ile önemli ölçüde ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir. Benzer biçimde Ayyari ve diğerleri (2011: 831) teknoloji ediniminin örgütsel yapılarda büyük oranda değişimin yaşanmasına neden olabileceğini ve örgütsel direncin genelde değişime ayak uyduramamadan kaynaklandığını vurgulamaktadır.

Öte yandan Fisher ve Wesolkowski (1999: 28) iş güvensizliği ile ilgili kaygıları ortadan kaldırmak için çalışanların proje yönetimi ile birlikte teknik destekle güçlendirilmesinin önemli faydalar ortaya çıkarabileceğini savunmaktadır. Benzer biçimde Harper (2000: 18) teknoloji kaynaklı iş güvensizliğinin ortadan kaldırılması için teknik olarak yeterliği artırılmış bir örgütsel yapının inşa edilmesine vurgu yapmaktadır. Son olarak Shu ve diğerleri (2011: 923) bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin kullanımında yeterliği olan bireylerin iş güvensizliği algılarının düşük olacağını göstermektedir.

Netice itibarıyla teknostres kaynaklı iş güvensizliğinin ortadan kaldırılması için çalışanların öğrenen örgütler modelinde sürekli kendilerini yenilemelerine olanak sağlayacak gerekli eğitimleri alması ve böylece niteliklerinin artmasıyla işletmeye daha fazla katma değer oluşturmaya sağlanmalıdır.

3.3.6. Olumsuz Etkilenme

Yukarıda bahsedilen bütün boyutların bir sonucu olarak örgüt ikliminde bireylerin olumsuz etkilenmesine neden olacak bir durum gerçekleştiğinde bireylerin de olumsuz bir moda geçmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu konuda Ahmad ve diğerleri (2009: 103) işle ilgili stresin bireylerin iş performanslarını olumsuz etkileyeceğini iddia etmektedir. Harper (2000: 18) ise daha geniş bir perspektiften bakarak mevcut çalışanların iş ortamlarının olumsuz düzeylerde gerçekleşmesinin iş gücü piyasasını tamamıyla olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekmektedir. Böylece gerekenin altında yaşanan istihdam ile birlikte iradi işsizlik gibi çözümü güç olan problemlerle uğraşmak durumunda kalınabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak Tarafdar ve diğerleri (2014: 51) de örgüt ikliminin olumsuz öğeler barındırmasının performansa ve dolaylı olarak da işletmelerin karlılığına etkide bulunabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak iş ortamında olumsuz bir örgüt ikliminin teneffüs edilmesi bireylerin birbirinden etkilenerek genel performansı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. İşletme yöneticilerinin bu konuyu sürekli gözeterek işle ilgili stresi ortadan kaldıracak ve işletmeye çalışanları daha fazla bağlayacak eylemler ve stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir.

3.3.7. Tükenmişlik

İş yerinde kendisini yeterince gösteremeyen veya mutsuz bir yaşantısı olan kişilerin tükenmişliği yaşayabilecekleri öngörülmektedir. Teknostres bireylerin yapabilecekleri şeyleri de yapamaz hale getirebileceği için önemli ölçüde tükenmişliğin yaşanmasında etkili olmaktadır. Sonuç olarak tükenmişlik iş yaşamını olumsuz etkileyerek kişinin potansiyelinin altında çalışmasına neden olan ve örgüt kültürünü de öğrenen örgütler şeklinde yapılandırmanın önünde engel teşkil eden önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletme yöneticilerinin personelin sürekli olarak tükenmişlik algılarını ölçerek bunun yükseldiği anlarda onların yeniden işe ısındırılmalarına ortam hazırlamaları gerekmektedir.

4. YÖNTEM

Araştırmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulmasından sonra bu bölümde sahada gerçekleştirilen uygulamanın sonuçlarından bahsedilecektir. Çalışma kapsamında KMTSO'ya kayıtlı tekstil işletmelerinin toplam sayısının 952 olduğu tespit edilmiştir. Bu işletmelerden örnekleme yapılarak %2 hata payı ile 346 kişiden veri toplanması sağlanmıştır. Çalışmanın temel amacı Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe çalışanların teknostres düzeylerinin belirlenmesidir. Bunun yanında teknostresle ilgili teknolojik özelliklerin aracı değişkenlerden ne düzeyde etkilendiği ve bunların da teknostresin sonuçlarından hangi düzeyde etkilendiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca örneklemin demografik özelliklerinin verilen cevaplarda istatistiki olarak anlamlı bir farka neden olup olmadığının belirlenmesine yönelik varyans testleri de yapılmıştır. Bu araştırma deseninin uygulanmış olduğu diğer çalışmalar ise Chen (2015: 65) ve Srivastava ve diğerleri (2015: 355)'dir.

Bununla birlikte araştırmaya yönelik anket formları ve içerikler Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 05/06/2020 tarihli toplantısında görüşülmüş ve etik kurul onayı E.20843 (72321963-824.99) sayılı evrak ile tarafımıza iletilmiştir.

Elde edilen verilerin analizinde SPSS paket programı ve bunun CFA ve Yapısal Eşitlik Modelinde kullanılan eklentisi olan AMOS'tan faydalanılmıştır. İlk olarak örneklemin evreni temsil kabiliyetinin olup olmadığının belirlenmesi için frekanslar incelenmiş ve bu analizle ilgili sonuçlar Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri

		<i>f</i>	%
Yaş	18 ila 22 yaş	89	25,7
	23 ila 30 yaş	94	27,2
	31 ila 42 yaş	79	22,8
	43 ve üzeri	84	24,3
Gelir	1800 ila 2500 TL	93	26,9
	2501 ila 2670 TL	113	32,7
	2671 ila 2960 TL	54	15,6
	2961 ve üzeri	86	24,9
Kıdem	1 ila 3 yıl	95	27,5
	4 ila 8 yıl	78	22,5
	9 ila 23 yıl	84	24,3
	24 ve üzeri	89	25,7
Cinsiyet	Erkek	254	73,4
	Kadın	92	26,6
Pozisyon	Mavi Yakalı Çalışan	278	80,3
	Beyaz Yakalı Çalışan	68	19,7
	Toplam	346	100,0

Frekanslar incelendiğinde emek yoğun bir sektör olan tekstille ilgili evreni temsil edebilecek nitelikte sonuçların elde edildiği gözlenmektedir. Yaş değişkeni 18 ila 73 arasında farklı değerler aldığı için verinin kolay yönetilmesi için eşite yakın varyanslarla 18 ila 22, 23 ila 30, 31 ila 42 ve 43 ve üzeri olarak dört grupta incelenmiştir. Aylık gelirlerde ise 1800 ila 50.000 TL arasında değişen değerler olduğu görülmüştür. Bu değişkenle ilgili verinin de kolay yönetilebilmesi adına dört grupta incelenmesi sağlanmıştır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde varyansın %75,2’sinin 3000 TL’nin altında gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Nitelikleri açısından incelendiğinde mavi yakalı çalışanların beyaz yakalılara göre dağılımının yüksek olmasından gelirdeki düşüklüğün nedeni ortaya çıkmaktadır. Bu kişilerin kıdemleri incelendiğinde bir ila 55 yıl arasında değişen bir dağılım olduğu için bu değişkenin de varyanslarda eşite yakın şekilde bölümlendirilmesi sağlanmıştır. Kişilerin yaşları ile kıdemleri kıyaslandığında tutarlı olduğu görülmektedir. Cinsiyetleri bakımından incelendiğinde tekstil erkek yoğun bir sektör olduğu için erkeklerin kadınlara oranla çok yüksek katılımı olduğu belirlenmiştir. Böylece incelenen bütün demografik özellikler bakımından örneklemin evreni temsil ettiği ve tutarlı olduğu belirlenmiştir. Kullanılan anket beşli Likert ölçeğine dayanmaktadır (1=Kesinlikle Katılmıyorum; 5=Kesinlikle Katılıyorum).

Tablo 2. Güvenirlilik ve Tanımsal İstatistikler

	Önerme Sayısı	Cronbach Alfa	Ortalama	Std. Sapma
İş Yükü	3	0,580	3,83	,65950
İş Aile Çatışması	3	0,590	4,11	,73089
Gizlilik	4	0,759	3,97	,81474
Rol Çatışması	4	0,696	4,22	,61677
Tükenmişlik	4	0,743	4,49	,55440
Kullanışlılık	4	0,554	3,58	,68114
Karmaşıklık	3	0,515	3,68	,69652
Güvenirlilik	3	0,585	3,20	,89023
Presentizm	4	0,744	3,44	,86694
Kendini Saklama	4	0,681	3,74	,69986
Değişime Uyum Sağlama	4	0,687	3,25	,83207
İş Güvensizliği	3	0,645	4,17	,67827
Olumsuz Etkilenme	5	0,838	4,41	,58139

Örneklemin sektör dinamiklerine yakın özellikler göstermesinin belirlenmesinden sonra Ayyagari vd. (2011)’nin ölçeğinden uyarlanan anketin güvenirliliği ile ilgili testler tanımsal istatistiklerle (aritmetik ortalama, standart sapma) birlikte incelenmiştir. Buna göre bütün boyutlarla ilgili kullanılan önermelerin sosyal bilimler

için kabul edilebilir güvenilirlik eşişinden üstte değerler rapor ettikleri belirlenmiştir. Aritmetik ortalamalar açısından incelendiğinde en yüksek değerin 4,49 ile tükenmişlik boyutunda elde edildiği en düşük algının da 3,25 ile değişime uyum sağlama boyutunda gerçekleştiği gözlenmektedir. Örneklemdaki kişilerin gelir durumu ile birlikte çalıştıkları pozisyonların genel dağılımı açısından incelendiğinde algının bu şekilde olması normal karşılanmaktadır. Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe vasıfsız elemanların genel olarak gelirleri düşüktür ve genelde yükleme ve boşaltma gibi işlerle uğraşmaktadırlar. Standart sapmalar açısından incelendiğinde homojen sayılabilecek bir örneklem elde edildiği için verdikleri cevapların kümelenediği gözlenmektedir.

Ölçekte kullanılan demografik özelliklere göre anketin boyutlarına verdikleri cevapların istatistiki biçimde anlamlı olarak farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için iki değerşkeni olan faktörlerle ilgili t-testi, ikiden fazla değerşkeni olanlar için de ANOVA yapılmıştır. T-testinde cinsiyete ve çalıştıkları pozisyona göre anlamlı fark bulunmamaktadır. Yaş gruplarına göre yapılan ANOVA testine göre gizliliğin korunması boyutunda yaşları 43 ve üzeri olan grubun algısı 23 ila 30 yaş arasına göre istatistiki olarak anlamlı şekilde yüksektir. Presenteizm algısında yaşları 31 ila 42 olan grubun 23 ila 30 olan gruba göre istatistiki olarak anlamlı şekilde yüksek algısının olduğu belirlenmiştir. Gelir gruplarına göre yapılan ANOVA testi sonuçları iş aile çatışması boyutunda anlamlı bir farkın olduğuna işaret etmektedir. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğuna yönelik yapılan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre geliri 2961 ve üzeri olan en üst gelir grubunun 2501 ila 2670 TL arasında olan gruba göre istatistiki olarak anlamlı şekilde yüksek algısının olduğu belirlenmiştir. Kıdem bakımından anlamlı bir farkın olup olmadığının belirlenmesi için yapılan ANOVA testine göre gruplar arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı gözlenmiştir. Bu sonuçlardan örneklemin homojen yapıya sahip olduğu ve demografik özelliklerine bakmaksızın teknostresle ilgili kavramlara benzer cevaplar verdikleri görülmektedir.

Çalışmanın ampirik kısmı Ayyagari ve diğerlerinin (2011) belirlediği üzere üç temel boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutların veriye yansiyıp yansımadığının belirlenmesi için Keşif Amaçlı Faktör Analizi (EFA) ile birlikte Doğrulayıcı Faktör Analizi (CFA) yapılmıştır. İlk olarak teknostresin sonuçları ile ilgili yapılan EFA'da bazı değerşkenlerin diğer faktörlerin altında sıralandığı gözlenmiştir. Ayrıca kimi önermelerin de faktör yükü olarak 0,5'ten düşük değerler rapor ettiği gözlenmektedir.

Tablo 3. Teknostresin Sonuçları Döndürülmüş Yapı Matrisi

	Faktör						
	1	2	3	4	5	6	7
İşyükü1							,751
İşyükü2							
İşyükü3							,540
İşAile1						,688	
İşAile2						,691	
İşAile3						,652	
Gizİhl1				,629			
Gizİhl2				,906			
Gizİhl3				,858			
Gizİhl4				,586			
RolÇat1		,676					
RolÇat2					,582		
RolÇat3					,777		
RolÇat4					,698		
Tüken1			,770				
Tüken2			,784				
Tüken3			,590				
Tüken4			,666				
İşGüv1		,703					
İşGüv2		,843					
İşGüv3							
Olums1	,759						
Olums2	,797						
Olums3	,772						
Olums4	,726						
Olums5	,768						

Bu testle ilgili olarak örneklem yeterliğini gösteren KMO ve Bartlett Testi değeri 0,728 olarak bulunmuştur. Ayrıca açıklanan toplam varyans yedi faktör için %61,48 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar faktör analizi yapmak için örneklemin yeterli olduğunu ve kapsam geçerliği bakımından da ölçeğin olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir. Ancak bu faktörlerin bir de CFA ile test edilmesi gereği de görülmüştür.

Ölçeğin bir başka boyutu olan aracı özelliklerle ilgili olarak üç değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler değişime ayak uydurma, presentizm ve kendini saklama olarak Ayyagari ve diğerleri (2011) tarafından belirlenmiştir. Buna göre yapılan EFA'dan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 4. Teknostresle İlgili Aracı Özellikler Döndürülmüş Yapı Matrisi

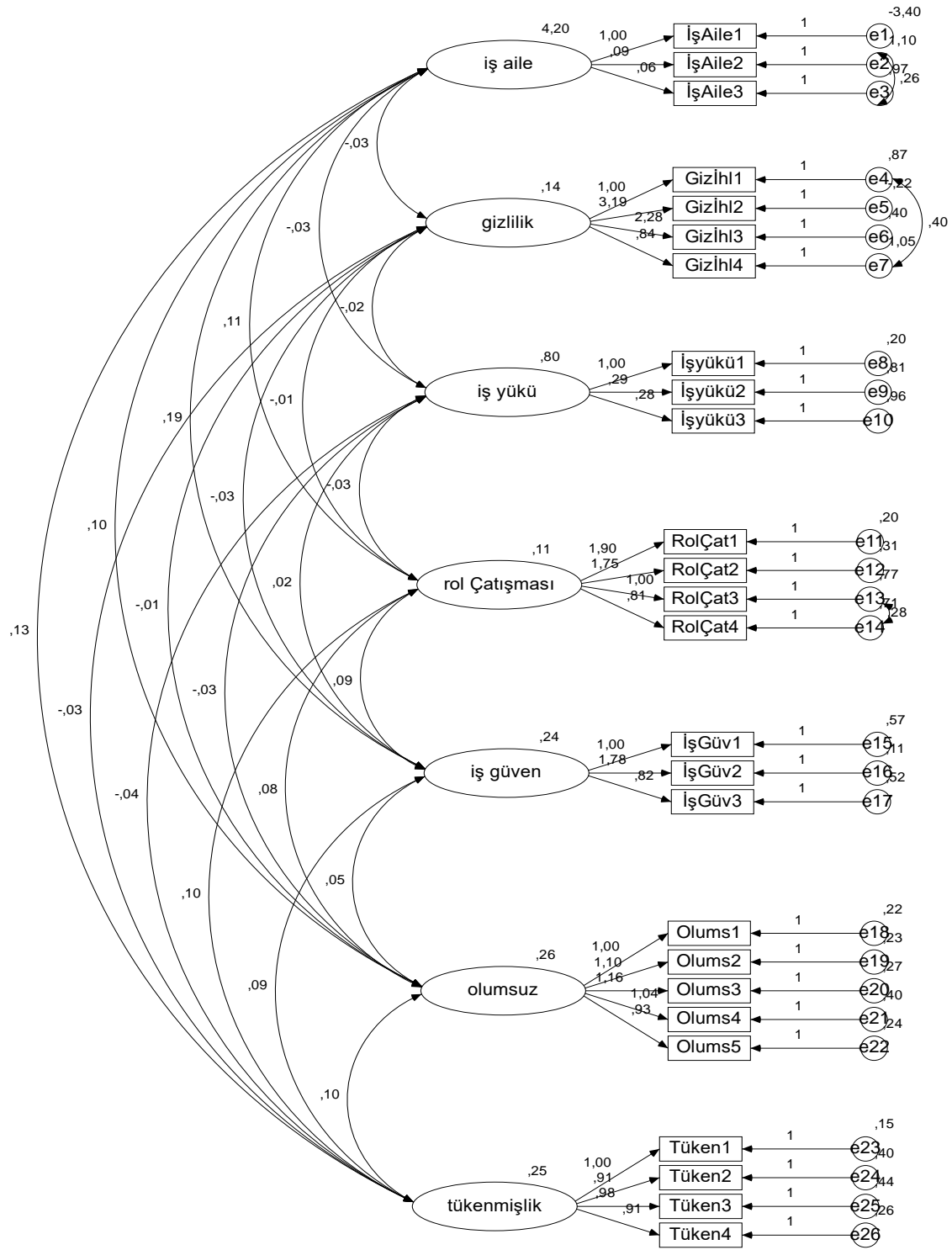
	Faktör		
	1	2	3
Presen1	,792		
Presen2	,707		
Presen3	,790		
Presen4	,711		
Sakla1		,657	
Sakla2		,738	
Sakla3		,794	
Sakla4		,615	
Değiş1			,667
Değiş2			,813
Değiş3			,696
Değiş4			,650

Testten elde edilen bulgular incelendiğinde KMO ve Bartlett Testi değerinin 0,679 olduğu ve örneklemini büyüklüğünün yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Açıklanan toplam varyans değeri ise üç faktör için %54,64 düzeyindedir. Ölçeğin son boyutu olan teknolojik özelliklerle ilgili gerçekleştirilen EFA sonuçları ise aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 5. Teknostresle İlgili Teknolojik Özellikler Döndürülmüş Yapı Matrisi

	Faktör		
	1	2	3
Kullan1	,661		
Kullan2	,618		
Kullan3	,560		
Kullan4	,670		
Karmaşa1		,616	
Karmaşa2		,751	
Karmaşa3		,672	
Güven1			,663
Güven2			,659
Güven3			,851

Bu analizden elde edilen bulgulara göre teorik altyapının doğrulandığı gözlenmektedir. Örneklem yeterliği ile ilgili KMO ve Bartlett Testi sonuçları 0,666 ile örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmak için uygun olduğunu göstermektedir. Bunun yanında açıklanan toplam varyans üç faktör için %50,72 düzeyindedir. Böylece kapsam geçerliğinin olduğu da anlaşılmaktadır.

Şekil 1. Teknostresin Sonuçları İle İlgili Sınanan CFA Modeli

Gerçekleştirilen EFA'larda bir tek teknostresin olası sonuçlarında önermeler faktör yükü olarak başka önermenin altında ya da düşük faktör yükü göstermiştir. Diğer iki boyutta ise teorik altyapının bu kısımlarda doğrulandığı gözlenmektedir. Dolayısıyla teknostresin sonuçları ile ilgili CFA yapılmıştır. Önerme çıkarmaya gerek kalmadan faktörlerin yeterli düzeylerde doğrulandığı gözlenmektedir (CMIN/df= 2,917; GFI=0,854; AGFI=0,813; NFI=0,759; RFI=0,716; IFI=0,828; TLI=0,793; CFI=0,825; RMSEA=0,075).

Boyutların doğrulandığının görülmesinden sonra bu boyutlar arasındaki ilişkilerin tespit edilebilmesi için aritmetik ortalamaları elde edilmiş ve Pearson korelasyon sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6. Boyutlar Arasındaki İlişkiler

	İşYüküOrt	İşAileOrt	GizlilikOrt	RolÇatOrt	TükenOrt	KullanORT	KarmaşaOrt	GüvenOrt	PresenORT	SaklaORT	DeğişimORT	İşGüvenORT
İşAileOrt	-,066											
GizlilikOrt	,071	-,076										
RolÇatOrt	-,053	,259**	-,075									
TükenOrt	-,066	,010	-,117*	,334**								
KullanORT	,430**	-,002	,024	,011	-,083							
KarmaşaOrt	,212**	,040	,100	,069	-,055	,254**						
GüvenOrt	,182**	,124*	,090	,016	-,040	,278**	,173**					
PresenORT	,169**	,004	,045	,063	-,034	,139**	,113*	,131*				
SaklaORT	,434**	-,053	,153**	,018	-,095	,545**	,248**	,245**	,056			
DeğişimORT	,135*	-,063	,110*	-,015	,045	,336**	,154**	,119*	-,014	,266**		
İşGüvenORT	,004	,158**	-,160**	,285**	,344**	,005	-,065	,019	,036	-,081	-,015	
OlumsuzORT	-,036	,044	-,078	,325**	,304**	-,063	-,015	,040	,031	-,008	-,089	,228**

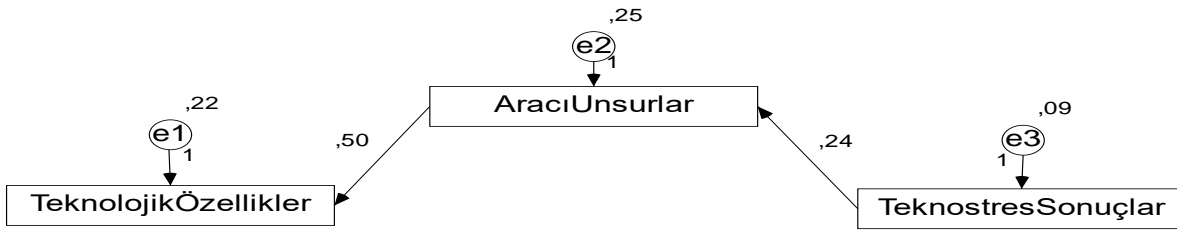
İşAileOrt= İş Aile Çatışması; GizlilikOrt= Gizliliğin İhlali; RolÇatOrt= Rol Çatışması; TükenOrt= Tükenmişlik; KullanORT= Kullanışlılık; KarmaşaOrt= Karmaşıklık; GüvenOrt= Güvenirlik; PresenORT= Presenteizm; SaklaORT= Kendini Saklama; DeğişimORT= Değişime Ayak Uydurma; İşGüvenORT= İş Güvensizliği; OlumsuzORT= Olumsuz Etkilenme, *= $p<0.05$ düzeyinde anlamlı; **= $p<0.01$ düzeyinde anlamlı

Buna göre boyutların büyük ölçüde birbiri ile ilişkili olduğu gözlenirse de kimi boyutlar arasında istatistiki olarak anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Bulgular incelendiğinde iş yükü ile kullanışlılık, karmaşa ve güvenirliliğin pozitif ilişkili olduğu gözlenmektedir. Böylece bu boyutun teknolojik özelliklerle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneklemin kendi dinamikleri içinde değerlendirildiğinde düşük nitelikli işlerle uğraşmalarından ötürü teknoloji edinimini kendilerine iş yükü çıkaran bir unsur olarak algıladıkları belirlenmiştir. Teknostresin sonuçları ile ilgili korelasyonlar incelendiğinde bu boyutta da pozitif ilişkilerin olduğu gözlenmektedir. Sonuç olarak bu kişilerin teknoloji edinimi ile teknostres yaşadıkları ortaya konulmuştur.

İş aile çatışması ise rol çatışması ile ilişkili bulunmuştur. Buradan hareketle kişilerin iş ortamında yaşadıkları olumsuzlukların ailelerine, ailelerinde yaşadıklarının da iş ortamına etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bu boyut güvenirlilik ve iş güvensizliği ile de pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Böylece iş aile çatışmasının güven problemi ortaya çıkardığı da söylenebilmektedir.

Rol çatışması boyutundan elde edilen bulgular incelendiğinde bu boyutun tükenmişlikle birlikte iş güvensizliği ve olumsuz etkilenmeyle ilişkili olduğu gözlenmektedir. Buradan hareketle kişilerin olumsuz bir örgüt ikliminde olmalarının performanslarına doğrudan etki yapabilecek değişkenleri bir grupta toplayabildiği ortaya konulmaktadır.

Teknolojik özelliklerden kullanışlılığın teknostresin sonuçları ile ilgili olumlu ilişkili olduğu gözlenmektedir. Böylece teknoloji düzeyinin artırılmasının niteliği düşük olan örnekleme teknostrese yol açtığı söylenebilmektedir. Korelasyonlarla ilgili ilgi çeken son bir sonuç ise iş güvensizliğinin olumsuz etkilenme algısını dörtte bir oranında etkilemesidir. Bütün bu ilişkiler bir arada değerlendirildiğinde anket uygulamasının önemli bulgular elde edilmesini sağladığı gözlenmektedir. Nitekim düşük gelir profili ve her kideden düşük pozisyonda yoğun olan kişilerden oluştuğu için teknoloji ediniminin bireyler üzerindeki yarattığı teknostres bu sonuçlardan anlaşılabilir. Bu bulgular araştırmanın temel hipotezi olan teknostres düzeyinin belirlenmesi için yeterli sonuçlar verse de görsel olarak daha iyi bir gösterimin gerçekleştirilebilmesi için üç ana boyutla ilgili bir Yapısal Eşitlik Modeli (SEM) test edilmiştir. Buna göre teknolojik unsurların aracı değişkenlerden anlamlı şekilde etkilendiği ve teknostresin sonuçlarının da anlamlı biçimde aracı unsurları etkilediği ortaya konulmuştur.

Şekil 2. Sınanan Yapısal Eşitlik Modeli

AMOS aracılığıyla yapılan testte modelin veriye uyumu ile ilgili istatistikler incelendiğinde uyumun sağlanmış olduğu gözlenmektedir (CMIN/df= 5,278; GFI=0,990; AGFI=0,940; NFI=0,948; RFI=0,845; IFI=0,958; TLI=0,870; CFI=0,957; RMSEA=0,051). Buna göre Ayyagari ve diğerlerinin (2011) belirttiği hususların ampirik açıdan daha derinlemesine ölçümü ile doğrulandığı bulunmuştur. Modelden elde edilen sonuçlar incelendiğinde teknolojik özelliklerin %50 oranında aracı unsurlardan etkilendiği, aracı unsurların da teknostresin sonuçlarından 1/4 oranında etkilendiği bulunmuştur. Böylece araştırmanın yöntem kısmı tamamlanmış ve sonuçların tartışılması ile sonuçlandırılabilceği görülmüştür.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Teknoloji günümüzde işletmelerin önemli rekabet öncelikleri arasında yer almaktadır. Ancak teknoloji edinimi örgütsel yapıda köklü değişikliklere yol açabileceği için teknoloji kaynaklı stres olarak da tanımlanabilecek teknostresle de baş etmek zorunda kalınmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2009: 103). Bireyin örgütten beklentileri kadar örgütün de bireyden beklentilerinin teknoloji temelli olarak değişimi teknostresin yoğun bir biçimde yaşanmasına neden olmaktadır (Ayyagari, 2012: 18). Kişilerin tamamlaması gereken görevlerin artması ve buna karşın yeterliğinin düşük düzeylerde seyretmesi işletmenin örgüt iklimini doğrudan etkileyebilecek sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Hatta teknostresin bireylerin potansiyellerini engelleyici neticelerinin de olabileceği ve işletme yöneticilerinin bu hususa önem vermeleri tavsiye edilmektedir (Chen, 2015: 65). Çoklar ve Şahin (2011: 171) ise bu hususta kişilerin ve işletmelerin alabileceği bir takım önlemlerin olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda kişilerin kendi performanslarını sürekli gözlemelerinin faydalı sonuçlar ortaya çıkarabileceği dile getirilmektedir.

Başlangıçta da belirttiğimiz üzere işletmelerin teknolojiye erişimle ilgili kabiliyetleri teknoloji edinimine uyum süreçlerinde de kolaylık yaşamalarını sağlamaktadır. Bu kapsamda Fisher ve Wesolkowski (1999: 28) işletmelerin finansal yapısının teknoloji edinimi ve sonuçlarını karşılayabilecek düzeylerde olmasının avantaj elde etmelerini sağlayacağını iddia etmektedir. Benzer biçimde Harper (2000: 18) işletmelerin bu süreçleri yönetebilmeleri için çalışanların ve yöneticilerin sorumluluklarının yeniden düzenlenmesi, teknoloji yönetimi faaliyetlerinin ciddiyetle yürütülmesi, örgütsel yapının yeni duruma göre esnek biçimde şekillendirilmesi, çalışanların ergonomi ile ilgili kısıtlarının ortadan kaldırılması ve gerekli hallerde tıbbi desteğin de sunulabilmesinin teknostresle baş etmede kullanılabilir önemli stratejiler olduğundan bahsetmektedir.

Bunlara ek olarak Hudiburg (1989: 767) bilgisayarların hayatımızı eskisinden daha çok etkileyeceğini ve bununla başa çıkmak için herkesin kendi niteliklerini üst düzeylere taşıması gerektiğini vurgulamaktadır. Maier ve diğerleri (2015: 275) ise sosyal medyanın artık üretim sistemlerine doğrudan sipariş geçebilir hale gelmesinin teknoloji yönetimi konusunda işletmelerin sürekli kendilerini geliştirmesine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Srivastava ve diğerleri (2015: 355) yaptığı kıyaslamalı çalışmada kültürün de teknostres düzeyinde etkili olduğunu belirtmektedir.

Diğer taraftan Riedl (2012: 18) teknostresin bireylerin fizyolojileri üzerinde etkilerinin olduğunu ve bununla mücadele için bireylerin psikolojik olarak da güçlendirilmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Böylece ortaya çıkan teknoloji bağımlılığının düzeyinin de kontrol edilebilir düzeylerde tutulmasının çalışanların ruh ve beden sağlığı için önem arz ettiği de görülmektedir (Shu ve diğerleri, 2011: 923). Bunu destekler nitelikte Şahin ve Çoklar (2009: 1437) bireylerin teknoloji kullanımlarının sınırlandırılmasını önermektedir. Sonuç olarak Tarafdar ve Ragu-Nathan (2010: 303)'ün ifade ettiği üzere işletmelerin teknoloji edinimi sonrasında ortaya çıkabilecek karmaşa ile mücadelesi tamamen çalışanların ve yöneticilerin teknostresle başa çıkma kabiliyetlerine endeksli olduğu gözlenmektedir.

Bütün bu bilgilerden yola çıkarak konunun önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgilerin ampirik olarak sınanabilmesi için teknoloji edinimi yoğun olan bir sektör olan tekstil sektöründe uygulama yapılmasına karar verilmiştir. Böylece mevcut çalışmada Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren tekstil işletmelerindeki çalışanların teknostres düzeylerinin ölçümü amaçlanmıştır.

Bu amaçla 346 kişiden toplanan veriler analiz edilmiş ve düşük gelir grubunun yoğun olduğu ve genelde niteliksiz işlerle uğraşan örneklemin teknostres yazını ile uyuşan pek çok bulgu ortaya çıkardığı gözlenmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar teknostres düzeyinin çalışanlarda yüksek olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda kişilerin iş yerindeki davranışlarını etkileyen aracı unsurların teknostresle önemli ölçüde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca aracı unsurların teknolojik unsurları da yarı yarıya etkilediği ortaya konulmuştur.

Bu bulgulardan yola çıkarak Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe bireylerin teknolojik adaptasyonunu sağlayacak şekilde acil eylem planı düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte Endüstri 4.0 gibi uygulamaların konuşulmaya başladığı küresel rekabet ortamında bu çalışan profili ile teknoloji edinimi gerçekleştirilse bile başarı yakalanma olasılığı düşük görünmektedir. Bu nedenle bir an evvel üniversitelerle sanayi odasının ve sanayicilerin etkileşime geçerek bireylerin teknoloji okuryazarlığı başta olmak üzere bütüncül bir yaklaşımla çalışanları güçlendirmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, U.N.U., Amin, S. M., and Ismail, W. K. W. (2009). The impact of technostress on organisational commitment among Malaysian academic librarians, *Singapore Journal of Library & Information Management*, 38, 103-123.
- Ayyagari, R. (2012). Impact of information overload and task-technology fit on technostress, *In Proceedings of the Southern Association for Information Systems Conference*, 18-22.
- Ayyagari, R., Grover, V. and Purvis, R. (2011). Technostress: technological antecedents and implications, *MIS quarterly*, 831-858.
- Brod C. (1982). Managing technostress: Optimizing the use of computer technology, *Personnel Journal*, 61(10), 753-57.
- Chen, L. (2015). Validating the technostress instrument using a sample of Chinese knowledge workers, *Journal of International Technology and Information Management*, 24(1), 5. 65-81.
- Çiçeklioğlu, H. ve Taşlıyan M. (2019). Eğitim Kurumu Çalışanlarının Presenteeism (İşte Var Olamama) Algılarının Performanslarına Olan Etkisi ve Sosyo-Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 1-32
- Çoklar, A.N. ve Şahin, Y.L. (2011). Technostress levels of social network users based on ICTs in Turkey, *European Journal of Social Sciences*, 23(2), 171-182.
- Fisher, W. and Wesolkowski, S. (1999). Tempering technostress, *IEEE Technology and Society Magazine*, 18(1), 28-42.
- Harper, S. (2000). Managing technostress in UK libraries: A realistic guide, *Ariadne*, 25, 18-20.
- Hudiburg, R.A. (1989). Psychology of computer use: VII. Measuring technostress: Computer-related stress, *Psychological Reports*, 64(3), 767-772.
- Maier, C., Laumer, S., Weinert, C. and Weitzel, T. (2015). The effects of technostress and switching stress on discontinued use of social networking services: a study of Facebook use, *Information Systems Journal*, 25(3), 275-308.
- Ragu-Nathan, T. S., Tarafdar, M., Ragu-Nathan, B. S. and Tu, Q. (2008). The consequences of technostress for end users in organizations: Conceptual development and empirical validation, *Information systems research*, 19(4), 417-433.
- Riedl, R. (2012). On the biology of technostress: literature review and research agenda, *ACM SIGMIS Database: the DATABASE for Advances in Information Systems*, 44(1), 18-55.

- Riedl, R., Kindermann, H., Auinger, A. and Javor, A. (2012). Technostress from a neurobiological perspective. *Business & Information Systems Engineering*, 4(2), 61-69.
- Salanova, M., Llorens, S. and Cifre, E. (2013). The dark side of technologies: Technostress among users of information and communication Technologies, *International journal of psychology*, 48(3), 422-436.
- Shu, Q., Tu, Q. and Wang, K. (2011). The impact of computer self-efficacy and technology dependence on computer-related technostress: A social cognitive theory perspective, *International Journal of Human-Computer Interaction*, 27(10), 923-939.
- Srivastava, S. C., Chandra, S. and Shirish, A. (2015). Technostress creators and job outcomes: theorising the moderating influence of personality traits, *Information Systems Journal*, 25(4), 355-401.
- Şahin, Y. L. ve Çoklar, A. N. (2009). Social networking users' views on technology and the determination of technostress levels, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1437-1442.
- Tarafdar, M., Bolman Pullins, E. and Ragu-Nathan, T. S. (2014). Examining impacts of technostress on the professional salesperson's behavioural performance, *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 34(1), 51-69.
- Tarafdar, M., Pullins, E. B. and Ragu-Nathan, T. S. (2015). Technostress: negative effect on performance and possible mitigations, *Information Systems Journal*, 25(2), 103-132.
- Tarafdar, M., Tu, Q. and Ragu-Nathan, T. S. (2010). Impact of technostress on end-user satisfaction and performance, *Journal of management information systems*, 27(3), 303-334.
- Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, B. S. and Ragu-Nathan, T. S. (2007). The impact of technostress on role stress and productivity, *Journal of management information systems*, 24(1), 301-328.
- Tu, Q., Wang, K. and Shu, Q. (2005). Computer-related technostress in China, *Communications of the ACM*, 48(4), 77-81.
- Umar, A., Sale, I. and Yahaya, Y. (2013). Assessing the Relationship between Organizational Commitment, Stressors and Technological Stress in Organizations, *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 17(4), 68-74.

* Bu araştırma verilerinin elde edilmesi için kullanılan anket formu Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 05/06/2020 tarihli toplantısında görüşülmüş ve etik kurul onayı E.20843 (72321963-824.99) sayılı evrak ile yazarlara bildirilmiştir. Araştırmaya ilgili kurumlardan gelen onay belgesi neticesinde başlanılmıştır.